

Spółka cywilna (problematyka związana z brakiem podmiotowości prawnej spółki cywilnej)

Spółka cywilna jest stosunkiem prawnym powstałym na podstawie umowy, przez którą jej strony, a więc wspólnicy zobowiązują się do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego, przez działanie w sposób oznaczony, w szczególności przez wniesienie wkładów¹.

Źródłem spółki cywilnej jest umowa obligacyjna, która wywołuje skutki również na gruncie prawa rzeczowego. Jest to specyficzny stosunek prawny, gdyż jego podmioty stanowią swoisty rodzaj korporacji, stanowiącej grupę osób współdziałających i dążących do osiągnięcia wspólnie zamierzonego dla wszystkich celu. Strony wiążą tożsamość interesów, których zaspokojeniu ma służyć spółka. Z uwagi na występujące elementy o charakterze organizacyjnym spółkę cywilną można uznać za pewną jednostkę organizacyjną, organizację wspólników, pozbawioną jednak odrębnej od nich osobowości prawnej. Należy podkreślić w związku z powyższym, że spółka cywilna nie jest podmiotem prawa cywilnego².

Konsekwencje braku podmiotowości spółki cywilnej są następujące:

- 1) stroną zawieranych umów są wszyscy wspólnicy, a nie spółka;

¹ Kodeks cywilny art. 860 § 1, definicja spółki cywilnej.

² Zob. Andrzej Kidyba [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3 (pr. zbior. pod red. A. Kidyba), Warszawa 2010, s. 1067.

- 2) podmiotami praw i obowiązków są wszyscy wspólnicy, a nie spółka;
- 3) stroną postępowania sądowego, czy administracyjnego są wszyscy wspólnicy, a nie spółka;
- 4) majątek spółki jest majątkiem wspólnym wszystkich wspólników;
- 5) wspólnicy odpowiadają za zobowiązania spółki.

Na wstępie należy zastanowić się nad ewolucją spółki cywilnej. Otóż, obowiązująca do końca grudnia 2000 r. ustawa z 23.12.1988 r. o działalności gospodarczej stanowi, że podmiotem prowadzącym działalność gospodarczą, zwanym przedsiębiorcą, może być osoba fizyczna, osoba prawna, a także jednostka organizacyjna nie mająca osobowości prawnej, utworzona zgodnie z przepisami prawa, jeżeli przedmiot jej działania obejmuje prowadzenie działalności gospodarczej (art. 2 ust. 1 ustawy o działalności gospodarczej)³. W pojęciu przedsiębiorcy mieściły się więc spółki cywilne, będące jednostkami organizacyjnymi nie mającymi osobowości prawnej, jeżeli prowadzą działalność gospodarczą. Również orzecznictwo Sądu Najwyższego uznawało spółkę cywilną za podmiot gospodarczy, (obecnie przedsiębiorcę), jeżeli przedmiot jej działania obejmował prowadzenie działalności gospodarczej⁴.

Nowa ustawa z 19.11.1999 r. – Prawo działalności gospodarczej (Dz. U. nr 101, poz. 1178)⁵, która weszła w życie 1.01.2001 r., uważa za przedsiębiorców, w definicji przyjętej na potrzeby ustawy, osoby fizyczne, osoby prawne oraz nie mające osobowości prawnej spółki prawa handlowego, które zawodowo i we własnym imieniu podejmują i wykonują działalność gospodarczą; chodzi więc o spółki jawne i komandytowe. Wynika z tego że, od 1.01.2001 r. spółka cywilna nie jest przedsiębiorcą, wskutek czego nie posiada zdolności sądowej ograniczonej do spraw gospodar-

³ Dz. U. nr 41, poz. 324 ze zm.

⁴ Zob. uchw. SN (7) z 6.12.1991 r., III CZP 117/91, OSNCP 1992, nr 5, poz. 65 oraz wyrok SN z 23.09.1993 r., III ARN 41/93, PG 1994, nr 2.

⁵ Dz. U. nr 101, poz. 1178 ze zm.

czych, ani zdolności układowej, ani też zdolności upadłościowej. Kwestia spółki cywilnej uregulowana została w art. 2 ust. 3 tejże ustawy inaczej niż dotychczas. Za przedsiębiorców uznaje się wspólników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej. Tym samym ustawodawca rozstrzyga spór o to, czy przedsiębiorcą (podmiotem gospodarczym) jest spółka cywilna czy jej wspólnicy⁶. Przyjęte rozwiązanie znajduje swoje odzwierciedlenie w przepisach ustawy z 20.08.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, która weszła w życie z dniem 1.01.2001 r. Podjęcie działalności gospodarczej przez osoby działające wspólnie, w ramach spółki cywilnej będzie dopuszczalne dopiero po uzyskaniu wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego.

Kwestia podmiotowości prawnej spółki cywilnej budzi w piśmiennictwie wiele kontrowersji. Należy przychylić się do poglądu głoszącego (czego wyraz dał ustawodawca), że spółka jest tylko stosunkiem cywilnoprawnym (obligacyjnym) łączącym dwie lub więcej osób fizycznych lub prawnych, względnie tzw. ułomnych osób prawnych, tj. spółek jawnych i komandytowych. Nie sposób przyznać spółce cywilnej osobowości prawnej ani nawet ułomnej osobowości prawnej. Spółka nie posiada odrębnej od wspólników podmiotowości prawnej, tak więc nie posiada „własnej” zdolności prawnej.

Spółka cywilna nie posiada zdolności sądowej jak i zdolności procesowej. Dla porównania warto wskazać, że spółki osobowe (spółka jawna, spółka partnerska, spółka komandytowa, spółka komandytowo-akcyjna) oraz spółki kapitałowe w organizacji mogą samodzielnie dokonywać czynności procesowych (zgodnie z art. 8 § 1 i art. 11 § 1 kodeksu spółek handlowych te spółki mogą pozywać i być pozywane)⁷.

Spółka cywilna nie ma własnej firmy. Zgodnie z art. 432 § 1 k.c. to przedsiębiorca działa pod firmą. Skoro więc spółka cywilna, nie

⁶ Zob. decyzja SKO we Wrocławiu z 01.03.2001 r., SKO 4221/12/01, OSS 2001, nr 3, s. 75.

⁷ [Http://spolki.wieszjak.pl/spolka-cywilna/252633,Jakie-sa-skutki-braku-podmiotowosci-spolki-cywilnej.html](http://spolki.wieszjak.pl/spolka-cywilna/252633,Jakie-sa-skutki-braku-podmiotowosci-spolki-cywilnej.html)

jest przedsiębiorcą nie ma również firmy. Pod firmą będą działali wspólnicy spółki cywilnej. Jednak oznaczenie spółki cywilnej powinno uwzględniać firmy wszystkich wspólników tej spółki, a według niektórych poglądów także dodatek do tego oznaczenia, wskazujący, że przedsiębiorcy ci działają w formie spółki cywilnej. Posługiwanie się firmami przez wspólników spółki cywilnej może wiązać się z pytaniem o dopuszczalność upoważnienia przez jednego wspólnika pozostałych do używania jego firmy. W świetle art. 43⁹ § 2 k.c. przedsiębiorca może upoważnić innego przedsiębiorcę do korzystania z jego firmy, o ile nie wprowadza to w błąd. Wydaje się, że występowanie przez wszystkich wspólników spółki cywilnej pod tą samą firmą, na podstawie udzielonych im do tego upoważnień, prowadziłyby do sytuacji uniemożliwiającej ich identyfikację, a tym samym do wprowadzenia w błąd. Ponadto w świetle art. 5 u.z.n.k. firma bądź nazwa mogą zostać użyte dla oznaczenia przedsiębiorstwa. Tu również można poruszyć problem dopuszczalności użycia dla oznaczenia wspólnego przedsiębiorstwa firmy jednego ze wspólników, oczywiście za jego zgodą. Przepisy nie określają zasad budowy oznaczenia przedsiębiorstwa. Nie podlega ono uprzedniej kontroli sądu, gdyż nie jest rejestrowane ani wpisywane do ewidencji⁸.

Spółka ta nie posiada też zdolności wekslowej⁹; zobowiązani i uprawnieni z weksła są jej wspólnicy, a nie spółka. Brak osobowości prawnej oraz zdolności wekslowej rodzi pewne konsekwencje procesowe – spółka cywilna nie może być pozywana jedynie pod nazwą prowadzonego przedsiębiorstwa. Jej oznaczenie jako strony powinno polegać na wskazaniu imion i nazwisk wszystkich jej wspólników wraz z ich adresami, a także nazwą spółki lub przynajmniej określenia „spółka cywilna”.

Dla prowadzenia działalności w ramach spółki cywilnej niezbędne jest także otwarcie wspólnego rachunku bankowego. Musi być on wskazany w zgłoszeniu identyfikacyjnym spółki (NIP-2).

⁸ Zob. Andrzej Kidyba [w:] *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 1079.

⁹ [Http://www.e-podatnik.pl/arttykul/doradca_podatnika/16847/Czy_spolka_cywilna_ma_zdolnosc_wekslowa.html](http://www.e-podatnik.pl/arttykul/doradca_podatnika/16847/Czy_spolka_cywilna_ma_zdolnosc_wekslowa.html).

W związku z tym, że spółka cywilna na gruncie prawa cywilnego nie jest odrębnym podmiotem prawa, rachunek bankowy nie będzie należał do spółki, ale będzie to wspólny rachunek wspólników. Możliwość utworzenia takiego konta przewiduje art. 51 Prawa bankowego¹⁰. Stanowi on, że rachunek bankowy może być prowadzony dla kilku osób fizycznych albo kilku jednostek samorządu terytorialnego (rachunek wspólny). Bez wątpienia rachunek taki może zostać założony dla wspólników, którzy są osobami fizycznymi. Nie jest to już tak oczywiste, gdy do grona uczestników spółki należy osoba prawna lub jednostka organizacyjna. Według jednego stanowiska jest to dopuszczalne w ramach swobody umów, według drugiego nie. Praktyka banków jest różna. Najlepiej zatem upewnić się, czy dany bank umożliwia założenie wspólnego rachunku, gdy wspólnikami są nie tylko osoby fizyczne¹¹.

Jak już wspomniałam powyżej spółka cywilna nie ma zdolności upadłościowej, sądowej, procesowej, nie jest przedsiębiorcą, nie ma własnej firmy, jednak na gruncie prawa pracy ustawodawca potraktował spółkę cywilną inaczej, otóż jako wyodrębnioną jednostkę organizacyjną jest zakładem pracy w rozumieniu art. 3 kodeksu pracy i ma zdolność sądową i procesową. Pracodawcą może być bowiem jednostka organizacyjna, choćby nie miała osobowości prawnej. Ponieważ pracodawca jest podmiotem prawa pracy i stroną stosunku pracy, w świetle takiej regulacji spółka cywilna w takim zakresie jest uznawana za podmiot¹². Kolejną regulacją uznającą spółkę cywilną za podmiot jest ustawa z 13 października 1995 r. o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników (tekst jedn.: Dz. U. z 2004 r., nr 269, poz. 2681 z późn. zm.). Zgodnie z art. 2 ust. 1 tej ustawy osoby fizyczne, osoby prawne oraz jednostki organizacyjne niemające osobowości

¹⁰ Dz. U. z 2002 r., nr 72, poz. 665 ze zm.

¹¹ [.Http://prawo.rp.pl/arttykul/643604.html](http://prawo.rp.pl/arttykul/643604.html)

¹² Zob. A. Herbert [w:] *Spółka cywilna. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2008, s. 122.

prawnej, które na podstawie odrębnych ustaw są podatnikami, podlegają obowiązkowi ewidencyjnemu.

W rozważaniach należy uwzględnić także zagadnienie braku podmiotowości prawnej spółki cywilnej na tle unormowań prawa podatkowego. Zgodnie z art. 133 i 134 ustawy z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa stroną w postępowaniu podatkowym jest każdy, kto żąda czynności organu podatkowego, do kogo czynność organu podatkowego się odnosi lub czyjego interesu działanie organu podatkowego chociażby pośrednio dotyczy. Dalej w rozwinięciu, stroną w postępowaniu podatkowym jest podatnik, płatnik, inkasent lub ich następcy prawni, a także osoby trzecie wymienione w art. 110–117 OrdPU (tj. między innymi wspólnik i były wspólnik spółki cywilnej). Stroną w postępowaniu podatkowym może być również jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej, jeżeli zgodnie z przepisami prawa podatkowego, przed powstaniem obowiązku podatkowego, ciężar na niej szczególne obowiązki lub zamierza skorzystać ze szczególnych uprawnień wynikających z tego prawa. Zatem „spółka cywilna może zostać legitymowana do wzięcia udziału w postępowaniu podatkowym jako podatnik, płatnik, inkasent bądź też jako jednostka obciążona szczególnymi obowiązkami lub korzystająca ze szczególnych uprawnień”.

Podatnikiem bowiem jest właśnie spółka jako jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej (np. podatnik VAT). Spółka cywilna jest uznawana za podatnika podatku akcyzowego i podatku od towaru i usług, nie jest natomiast podatnikiem podatku dochodowego. Zgodnie z art. 8 ustawy z 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, przychody udziału w spółce nie będącej osobą prawną określa się u każdego podatnika oddzielnie, proporcjonalnie do jego udziału w zysku i łączy z przychodami z innych źródeł. Podmiotowość prawno-podatkowa w zakresie podatku dochodowego przysługuje zatem poszczególnym wspólnikom, a nie spółce¹³.

¹³ Zob. A. Herbert [w:] *Spółka...*, *op. cit.*, s. 122–124.

Jak już wspominałam na wstępie wspólnicy zgodnie z art. 864 k.c. za zobowiązania spółki wspólnicy odpowiedzialni są solidarnie. Pod pojęciem zobowiązań spółki należy rozumieć:

1. zobowiązania prywatnoprawne, zaciągnięte przez wspólników wobec osób trzecich w ramach realizacji wspólnego celu gospodarczego, określonego umową spółki. Zobowiązaniami prywatnoprawnymi spółki są również takie zobowiązania spółki wobec samych jej wspólników, w których wspólnik występuje jako osoba trzecia (np. w roli dostawcy dla prowadzonego wspólnie przedsiębiorstwa). Pojęcie zobowiązań spółki nie obejmuje natomiast zobowiązań wobec wspólnika wynikających z tytułu jego uczestnictwa w spółce (np. zobowiązanie do wypłaty przypadającej na niego części zysku – art. 868 k.c.);
2. zobowiązania publicznoprawne, obciążające spółkę jako jednostkę organizacyjną nie posiadającą osobowości prawnej. NSA w wyroku z 25.04.1996 r. stwierdza: „Spółka cywilna utworzona i działająca na podstawie przepisów art. 860–875 k.c. jest jednostką organizacyjną nie posiadającą osobowości prawnej, której celem jest prowadzenie działalności gospodarczej i w myśl art. 5 ust. 1 ustawy z 1993 r. o VAT¹³ jest podatnikiem podatku od towarów i usług”.

W art. 864 k.c. ustawodawca użył sformułowania „zobowiązania spółki”, jednakże w literaturze podnosi się, że skoro spółka cywilna nie ma osobowości prawnej, to nie może być mowy o zobowiązaniach spółki, ale o zobowiązaniach wspólników, związanych z działalnością spółki. Spółka cywilna, będąc jedynie stosunkiem zobowiązaniowym wspólników, a nie odrębną osobą prawną, nie może nabywać praw i zaciągać zobowiązań, nie może również posiadać własnego majątku. Majątek spółki jest w istocie majątkiem wspólnym jej wspólników. Ustawodawca posłużył się określeniem „zobowiązania spółki” dla przeciwstawienia ich osobistym zobowiązaniom poszczególnych wspólników. Za zobowiązania spółki wspólnicy odpowiadają solidarnie, co w konsekwen-

cji umożliwia uzyskanie tytułu egzekucyjnego przeciwko nim wszystkim, a co za tym idzie – egzekucję z ich wspólnego majątku oraz majątków osobistych poszczególnych wspólników¹⁴.

Niezbędne jest więc oddzielenie zobowiązań wspólników związanych z działalnością spółki od zobowiązań osobistych wspólników. W odniesieniu do tych ostatnich, zgodnie z art. 863 § 3 k.c., w czasie trwania spółki wierzyciel (osobisty) wspólnika nie może żądać zaspokojenia z jego udziału we wspólnym majątku wspólników ani z udziału w poszczególnych składnikach tego majątku, tak więc wierzyciel jednego ze wspólników mógłby sięgnąć do ich wspólnego majątku wyłącznie w trybie wypowiedzenia udziału wspólnika w spółce, w okolicznościach art. 870 k.c. (po przeprowadzeniu bezskutecznej egzekucji z majątku osobistego wspólnika). Zaspokojenie wierzyciela osobistego stanie się również możliwe z chwilą rozwiązania spółki – art. 875 k.c.

Solidarna odpowiedzialność wspólników spółki cywilnej, o której mowa w art. 864 k.c., oznacza, że wierzyciel spółki może żądać całości lub części świadczenia od wszystkich dłużników łącznie, od kilku z nich lub od każdego z osobna, a zaspokojenie wierzyciela przez któregokolwiek z dłużników zwalnia pozostałych – jest to odpowiedzialność solidarna, o której mówi art. 366 k.c. Wierzyciel spółki może poszukać zaspokojenia swej wierzycielności zarówno w majątku wspólnym, jak i w każdym z majątków osobistych wspólników. Nie ma żadnego przepisu, który nakazywałby wierzycielowi sięgnięcie w pierwszej kolejności do majątku wspólnego wspólników, a dopiero w drugiej kolejności do majątków osobistych¹⁵. Wierzyciel spółki może dochodzić swoich roszczeń bezpośrednio od wybranego przez siebie wspólnika lub też od kilku z nich oraz egzekwować je z jego majątku osobistego bez uprzedniego podejmowania próby ich zaspokojenia

¹⁴ Zob. Andrzej Kidyba [w:] *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 1096.

¹⁵ *Ibidem*, s. 1098.

z majątku spółki. Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki ma więc charakter pierwotny, a nie subsydiarny¹⁶.

Regulacja prawna dotycząca spółki cywilnej budziła i budzi wiele kontrowersji, których z pewnością jest coraz więcej. Ze względu na fakt, iż prowadzenie działalności gospodarczej w formie spółki cywilnej nie należy wcale do wyjątków, uzasadnione byłoby, aby ustawodawca tworząc nowe akty prawne, miał świadomość tych problemów oraz dążyć do ich rozwiązania.

¹⁶ [Http://www.wykonawca.pl/eprawnik/czytaj/Odpowiedzialnosc_wspolnikow_za_zobowiazania_spolki_cywilnej,0966784001274640192.html](http://www.wykonawca.pl/eprawnik/czytaj/Odpowiedzialnosc_wspolnikow_za_zobowiazania_spolki_cywilnej,0966784001274640192.html).